

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА  
ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ

**ЄРЬОМІНА ОЛЕНА ЮРІЇВНА**

УДК 811.124'373.611

**КОМПОЗИЦІЯ У СЛОВОТВОРІ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ: СТРУКТУРНО-  
ТИПОЛОГІЧНИЙ ТА СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТИ**

Спеціальність 10.02.14 – класичні мови. Окремі індоєвропейські мови

**Автореферат**

дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата філологічних наук

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі загального мовознавства та класичної філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент  
**Чемес Валерій Федорович**,  
Інститут філології Київського  
національного університету імені Тараса  
Шевченка,  
доцент кафедри загального мовознавства  
та класичної філології.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор  
**Нікітіна Фіонілла Олексіївна**,  
Національний педагогічний університет імені  
М. П. Драгоманова,  
професор кафедри англійської філології  
факультету іноземної філології;

кандидат філологічних наук , доцент  
**Косіцька Ольга Миколаївна**,  
Національний транспортний університет,  
доцент кафедри іноземної філології та  
перекладу.

Захист відбудеться 29 червня 2016 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.19 Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01601, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14, к. 63).

Із дисертацією можна ознайомитися в Національній бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, к. 12).

Автореферат розіслано «27» травня 2016 р.

Учений секретар  
спеціалізованої вченої ради

Л. П. Гнатюк

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Мова є виразником матеріальної і духовної культури народу, у мові найбільш яскраво відображаються процеси розвитку суспільства, пов'язані з виробничою і духовною діяльністю людини, що неодмінно проявляється у мові, передусім у її лексичному складі. Латинська мова стала не тільки колискою романських мов, а й могутнім джерелом майбутніх терміносистем інших мов. Тому і досі залишається актуальним питання дослідження механізму словотворення у латинській мові. За словами Т. Вендіної, словотвір відкриває можливості для концептуальної інтерпретації дійсності, дозволяє зрозуміти, які саме елементи позамовної дійсності і яким чином словотвірно маркуються, чому вони утримуються свідомістю, адже вже сам вибір того чи іншого явища дійсності як об'єкта словотвірної детермінації свідчить про його значущість для носіїв мови. Це твердження повною мірою стосується складних слів – композитів, оскільки завдяки своїй компресованій формі вони здатні передавати найбільш вагому інформацію. До того ж, сам механізм утворення одиниць складної структури яскраво виявляє особливості менталітету того чи іншого народу.

Дослідження присвячене проблемі словотвірної композиції у латинській мові. Вибір його теми обумовлений наявним протиріччям між мовно-емпіричним матеріалом і поширеною у мовознавчих колах думкою про непродуктивність явища композиції в латинській мові у порівнянні, наприклад, з давньогрецькою (У. М. Ліндсей, А. Мейє, Ж. Вандрієс, Ж. Марузо, Й. М. Тронський, В. Ваананен та ін.). Однак, аналіз наявних композитів у текстах латинських авторів зовсім не свідчить про те, що явище композиції давні римляни вважали чужим і не властивим латинській мові – швидше йдеться про труднощі перекладу грецьких слів і нових понять, про проблему «добору» слів і, зокрема, про спонтанне калькування грецьких моделей складних слів.

Незважаючи на тривалу історію вивчення латинської мови, композиція у латинській мові не знайшла достатнього висвітлення. Ґрунтовні дослідження Ф. Баде [1962], В. Ф. Новодранової [2008], М. Бенедетті [1988], Р. Оніга [1988], М. Фрюї [1990; 2008] присвячені переважно іменній композиції або ж лише окремим її способам. Праць, присвячених комплексному аналізу цього явища, фактично не існує.

У нашому дослідженні поставлено завдання з'ясувати, як формувалася механізм утворення композитів у латинській мові, які типи композиції були властиві їй, як розвивалися способи композиції протягом тривалого періоду розвитку мови і якими особливостями вони відзначаються. Також надзвичайно важливим є питання про поширеність цього явища у латинській мові загалом і в розмовній латинській, зокрема.

Отже, **актуальність** теми дослідження зумовлена необхідністю теоретичного осмислення процесів утворення композитів, потребою комплексного підходу до

вивчення системи засобів композиції, а також недостатнім опрацюванням проблем латинської композитології як системи творення лексем складної структури, що відображає когнітивний та етнокультурний потенціал римської цивілізації.

**Зв'язок із науковими програмами, планами, темами.** Дисертація виконана у межах загальної наукової теми Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Мови та літератури народів світу: взаємодія та самотність» (номер державної реєстрації 11БФ044-01).

**Мета і завдання дослідження.** Метою дослідження є системний аналіз явища композиції в латинській мові в діахронному та синхронному аспектах.

Мета роботи зумовила реалізацію таких завдань:

1) здійснити аналіз наявних теоретичних джерел різної хронології (від античності до нашого часу) стосовно виділення, тлумачення, термінологічного визначення феномену словотвірної композиції;

2) укласти алгоритм і процедуру виділення латинського композита і провести розмежування способів композиції за критеріями опрацьованої схеми аналізу;

3) здійснити типологічну класифікацію мовних втілень явища композиції у латинській мові;

4) проаналізувати фонетичні, морфологічні та лексико-семантичні явища, що виявляють себе як на макрорівні – власне композитному, так і на макрорівні – компонентному;

5) описати динаміку появи та історичного розвитку композитних лексичних одиниць відповідно до запропонованої їх типології;

6) з'ясувати деривативні кроки в історичному розвитку латинських композитів і ступінь їх успадкованості в романських мовах;

7) подати структурно-семантичну характеристику латинських композитів за лексико-тематичними групами та їх словотвірною продуктивністю;

8) схарактеризувати семантичні явища у латинських композитах на рівні лексем і на компонентному рівні як показників системної організації лексики;

9) з'ясувати приналежність латинських композитів до різних стилів мови в діахронічному та синхронічному вимірах.

**Об'єктом** дослідження виступають композити як клас специфічних словотвірних одиниць в історії латинської мови.

**Предметом** дослідження є композиція в латинській мові як сукупність історично сформованих способів словотвору з його формальними, функціональними і етномаркованими семантичними ознаками.

**Матеріал дослідження** становила укладена автором картотека засвідчених лексем латинської мови від архаїчного періоду її існування до середньовіччя (VIII ст. до н. е. – XIII ст.) загальним обсягом близько 5,5 тис. одиниць, об'єднаних в робочу електронну базу, яка постала за результатами суцільної вибірки з лексикографічних і оригінальних джерел. При створенні картотеки обов'язково враховувалися контекстуальні параметри вживання відповідних лексем.

**Методологія** дослідження ґрунтується на концепції тяглості мовного розвитку, соціально-культурної зумовленості мовних змін, єдності внутрішніх і зовнішніх чинників у становленні формальних і змістових категорій латинського композитного дериватикону.

У дослідженні застосовувалися такі методи, методики і прийоми: **описовий** (для виявлення загальних характеристик композита як особливої лексичної одиниці), **історичний** (для аналізу динаміки формування і розвитку явища композиції як специфічного засобу латинського словотвору), **прийоми словотвірного і компонентного аналізу** (для з'ясування формальних засобів і функціональних ознак композитів), **зіставний метод** (для виявлення подібностей та відмінностей композитного словотворення у латинській та «неолатинських» мовах), прийом лінгвостатистики (для квантитативного аналізу явищ композиції в усіх її типологізаційних ознаках).

**Наукова новизна** полягає у розширенні лінгвального поля об'єкта дослідження, у залученні до аналізу лексем різної частиномовної належності (іменники, прикметники, дієслова, займенники, числівники, прислівники). Вперше в українському мовознавстві опрацьовується діахронний модус дослідження латинських композитів у єдності і протиставленні їх власне словотвірних і семантичних характеристик, пропонується словотвірна типологія композитів з аналізом феномена формальної і змістової варіативності їх складників. Вперше в українській класичній філології композити латинської мови досліджено в аспекті їх когнітивних та лінгвокультурних характеристик.

**Теоретичне значення** дисертаційного дослідження полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані як теоретична база подальшого вивчення феномена композиції при екстраполяції основних засад, положень, процедур аналізу, висновків дослідження на інші класичні мови, зокрема індоєвропейські, з метою розбудови предметно-операційного поля словотвору як галузі лінгвістичних знань.

**Практична цінність** роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані в університетській практиці викладання нормативних курсів «Історія латинської мови», «Латинська лексикологія», у спецкурсах «Термінознавство», «Словотвір латинської мови», «Біологічна і медична латина», а також при укладанні підручників і посібників з відповідних дисциплін, у лексикографічній та перекладацькій практиці.

**Особистий внесок здобувача.** Усі результати дослідження одержані дисертантом самостійно. Особистий внесок здобувача полягає у новаторськи здійсненому аналізі явища композиції в латинській мові в його діахронічному та синхронічному вимірах на матеріалі композитів різної частиномовної віднесеності. Розроблено критерії виділення латинських композитів і відмежування їх від суміжних одиниць. Здійснений комплексний аналіз латинських композитів під кутом зору їх структури і семантики дозволив здійснити класифікацію типів композиції, поширених у латинській мові.

**Апробація роботи** здійснена у формі доповідей на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, зокрема: Міжнародний семінар «Классическая филология, византийская и новогреческая филология» (Москва, січень 2007); Міжнародна наукова конференція «Рецепція наукової спадщини академіка М. Я. Калиновича у сучасній філології» (до 120-річчя від дня народження академіка Михайла Яковича Калиновича (1888-1949) (К., 7 березня 2009); Наукові читання, присвячені 15-річчю відновлення спеціальності «Класичні мови та літератури» в Київському національному університеті (К., 17 березня 2009 р.); Наукові читання «Класичні та сучасні мови у вимірах теоретичної та прикладної лінгвістики», присвячені 80-річчю проф. Нікітіної Ф. О., організовані Інститутом філології КНУ імені Тараса Шевченка (К., 4 грудня 2009 року); Міжнародна наукова конференція, присвячена 100-річчю від дня народження проф. А. О. Білецького (К., жовтень 2011 р.); Міжнародна наукова конференція «Етнознакові функції культури: мова, література, фольклор», організована Інститутом філології КНУ імені Тараса Шевченка (К., 17 жовтня 2013 року); IX Міжнародна наукова конференція «Пріоритети германського та романського мовознавства» у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (Луцьк, 12-14 червня 2015 р.); Міжнародна наукова конференція «Пріоритети мовознавчої науки у контексті глобалізаційних процесів», присвячена 60-річному ювілею кафедри загального мовознавства та класичної філології (К., 12 -14 листопада 2015 року), а також на щорічних наукових конференціях за участю молодих учених в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (К., квітень 2004 – 2015) і при обговоренні розділів і всього тексту дисертації на засіданнях кафедри загального мовознавства та класичної філології Інституту філології.

**Публікації.** Проблематику, теоретичні і практичні здобутки викладено у дев'яти наукових статтях автора у провідних фахових наукових виданнях, з яких дві – у зарубіжних наукових виданнях.

**Структура і обсяг дисертації.** Дослідження складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної наукової літератури (261) та джерел (48), а також додатків. Повний обсяг дисертаційної роботи – 244 с., з яких основний текст – 199 с.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, наукову новизну, теоретичне значення і практичну цінність, визначено його мету і завдання, вказано матеріал дисертаційної роботи та методологічну базу його опрацювання.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні основи дослідження явища композиції»** опрацьовано проблему поняття «комполіт» починаючи від римських граматиків (зокрема, стосовно співвідношення понять *преверб* (praeverbium), *прійменник* (praepositio), *префікс* (praepositio) і до сьогодишніх уявлень про феномен композиції. Опрацювання вітчизняних і зарубіжних теоретичних джерел зі словотвору виявило

розбіжність та термінологічну синонімію у трактуванні термінів «композиція» і «комполит» у різних дослідників. Проекція теоретичних положень на емпіричний матеріал дослідження дозволила виробити авторське визначення понять «композиція» і «комполит». Як оптимальне і несуперечливе тлумачення явища композиції у діахронії запропоновано визначення понять «композиція» і «комполит» у широкому значенні. **Композиція** – явище утворення лексичних одиниць складної будови, мотивоване структурно-семантичною сполучуваністю їх складників – слів та основ. **Комполит** – це складна лексична одиниця, утворена об'єднанням двох чи більше слів або основ, яка має нову предметну віднесеність, характеризується семантичною єдністю і функціонально-синтаксичною нерозчленованістю.

У дисертаційній роботі проаналізовані класифікації способів словотворення у різних мовах, які враховують: 1) наявність чи відсутність і кількість словотвірних формантів; 2) морфологічну оформленість компонентів складного слова; 3) семантичний і синтаксичний характер зв'язку між компонентами комполита. Розглянуто проблеми відмежування поняття власне комполита і суміжних понять, а саме – з'ясовано відмінності між комполитом і словосполученням. Окремо опрацьовано роль афіксації в комполитотворенні.

У розділі проаналізовано розвиток латинської комполитології та існуючі сучасні класифікації латинських комполитів, обумовлені конкретними завданнями дослідників, які обмежуються комполитами переважно іменної сфери. Дослідження комполитів латинської мови у діахронії дозволяє створення більш узагальненої класифікації.

У другому розділі «Проблема ідентифікації складного слова і критеріїв його виділення» здійснено типологічну класифікацію комполитів латинської мови на базі опрацьованого комплексу критеріїв їх виділення, що включає фонетичний, етимологічний, формальний, семантичний, функціональний, морфологічний, синтаксичний, словотвірний критерії.

Особливості історичних фонетичних змін у латинській мові важливі для ідентифікації латинських комполитів, а також для усвідомлення генетичного зв'язку з індоєвропейською мовою і виявлення особливостей власне латинської мови. Проблема фонетичних змін в латинській мові пов'язана передусім з природою латинського наголосу, який впливає на обмеженість складів у комполиті: 41% від загальної кількості латинських комполитів мають 4 склади. Еволюція наголосу призводить до зміни кількості складів, напр. одно-двоскладові комполити (трохи більше 2 %) є давніми словами, успадкованими індоєвропейськими або «архаїчними», такими як *bimus* (дворічний, досл. двозимний), *bes* (8/12 цілого), натомість, кількість складів комполитів у авторів пізньої імперії має тенденцію до збільшення. Для ідентифікації латинського комполита та встановлення морфемного шва розглянуто фонетичні зміни голосних у різних позиціях (апофонія, монофтонгізація, синкопа) та приголосних. Особливою рисою латинської мови є явища апофонії, що призводить до виникнення специфічного інтерфікса (ї), а також синкопи.

При опрацьованні етимологічного критерію ідентифікації комполитів

розглянуто проблему наукової та народної етимології. Для процедури ідентифікації латинського композита, визначення морфемного шва і компонентів композита, з'ясування значення кожного компонента і значення композита загалом враховувалися фонетичний, словотвірний, семантичний, лінгвогеографічний аспекти його етимологічного аналізу. Дані романських мов дозволили з'ясувати ступінь семантичної і морфологічної єдності композитів.

При визначенні формального критерію ідентифікації латинського композита розглянуто різні стандартні ознаки «цільнооформленості» лексем складної будови і виявлено специфічні для латинської мови особливості. Так, зафіксовано форми дублетного написання композитів (*acupictus* «вишитий» і *acu pingere* «вишивати» (досл. малювати голкою), *arefacio* і *facio are* «висушувати»), явище тмези (*sacrosanctus* «священний» і *sacroque sanctus*), збіг флексійної голосної з інтерфіксом у двочленних лексемах (*fenisector* «сінокосар» і *feni sector* (досл. сіна косар), виникнення особливого логічного наголошування, про що свідчать римські граматики (*accentus compositorum*).

Лексичне значення складного слова виражає нове композитно мотивоване значення, а отже, семантична єдність є найбільш ефективним критерієм для визначення композита, напр. *pudoricolor* «рум'яний» походить від *pudor* «сором» і *color* «колір». Хоча семантична умотивованість компонентів складного слова лежить у площині відповідності композита словосполученню або синтаксичній конструкції, у композитах їх мотивованість значно обмежена, напр., *illutibarbus* «з немитою бородою» (= *cum barba illuta*) – тут має місце не просто констатація факту, а й вираження негативної конотації, а сам композит характеризується образністю та ідіоматичністю. Так, *ossilegus* – це не той, хто збирає кістки, а костоправ. Ступінь умотивованості і образності може бути різний, а отже композит інколи важко відмежовується від словосполучення або фразеологічної одиниці (ФО). Так, одні композити більше тяжіють до словосполучень (*res divinae* «релігія», досл. божественні справи), інші – до ФО (*res novae* «державний заколот», досл. нові справи).

Функціональний критерій ідентифікації композита полягає в особливій номінативній функції, а саме у виділенні нової певної ознаки, яка інтегрує, у свою чергу, ознаки його компонентів. При цьому семантична мотивованість компонентів наявна, однак має умовну розчленованість, напр. у *vitulus marinus* «тюлень» (дослівно «морське теля») мотивованість досить прозора – «морська тварина, схожа на теля», але аж ніяк «теля, яке живе в морі».

Морфологічний критерій виділення композита полягає у його частиномовній віднесеності, особливостях його морфологічної оформленості, явищах граматикизації та лексикалізації, наявності інтерфікса.

Латинський композит демонструє синтаксичну валентність як можливість сполучатися з іншими словами і здатність виступати єдиним членом речення. Синтаксичний зв'язок об'єднання у цілісну лексичну одиницю може бути такий, як і у словосполученні (узгодження, керування, прилягання), однак композит може мати

і копулятивний зв'язок, напр. *dulcamarus* «солодко-гіркий». Особливістю латинських композитів є протосинтаксична розчленованість, зокрема у композитах з прийменниками-прислівниками (*post omnia ponas* «щоб ти відклав усе» замість *postponas omnia*), яка свідчить про еволюцію становлення препозитивних одиниць прислівникового походження.

Важливим критерієм виділення складного слова є критерій відтворюваності за певними моделями, зокрема і за аналогією. Латинські композити мають високий потенціал утворення похідних слів, здатних розбудувувати словотвірне гніздо. Надійним критерієм ідентифікації композита є семантичне стирання (або навіть зникнення) одного із словотвірних компонентів складного слова. Так, деякі композити мають тенденцію до перетворення одного з компонентів на афіксальний елемент (*arundifer* «очеретяний», досл. який несе очерет = *arundineus*, *arundinosus*) або його еліптичного зникнення (*jecur ficatum*, досл. печінка, начинена фігами → *ficatum* «печінка» (у людини)).

У третьому розділі «Типологія латинських композитів» на основі зазначеного вище комплексу критеріїв аналізу латинських композитів з урахуванням різноманітності їх структури запропоновано загальну типологію способів композиції в латинській мові: 1) словоскладання, 2) зрощення, 3) основоскладання, 4) композиція компресивного типу.

**Словоскладання** – об'єднання в одну лексичну одиницю двох (і більше) слів. Серед композитів, утворених способом словоскладання, виділено **юкстапозити**, **редуплікати** і **гіпостатичні** композити. Терміни «юкстапозити» і «юкстапозити», поширені у зарубіжних лінгвістів, в українському мовознавстві з'явилися завдяки А. О. Білецькому і Н. Ф. Клименко і вживаються в роботах багатьох вітчизняних учених-композитологів. Але визначення юкстапозитів, її статус у системі словотвору, класифікація юкстапозитів можуть розрізнятися у різних дослідників і щодо різних мов. До **юкстапозитів** у латинській мові у роботі віднесено ті лексичні одиниці, які зберігають свої компоненти у вигляді, властивому для вільного вживання. Дібрані юкстапозити (700 одиниць) за морфологічною (частинимовною) віднесеністю поділяються (за кількісно-спадним принципом) на іменники (N), прикметники (A), дієслова (V), числівники (Num). Юкстапозити мають опорний компонент (який і визначає його частинимовну належність) і залежний компонент, який може мати синтаксичну функцію узгодженого означення (*piae causae* «благодійні фонди»), неузгодженого означення (*aquaeductus* «водогін», *tribunus plebis* «народний трибун», *vicequaestor* «колишній квестор»), прикладки (*Janus pater* «Янус», *emptio venditio* «угода купівлі-продажу», *equus femina* «кобила»), додатка (*manuminjectio* «насилницьке захоплення», *animadverto* «звертати увагу»), обставини (*noctecustos* «нічний вартовий», *bis milies* «дві тисячі разів»). У юкстапозитах спостерігається вагання у написанні компонентів окремо або разом, більшість з них мають термінологічний статус, часто демонструють типологічний перехід до основоскладання. Юкстапозити можуть мати різний ступінь семантичної єдності (при обов'язковому прирощенні змісту, що властиве композитам).

Непрямими свідченнями семантичної єдності є також успадковані композити в романських мовах, напр., *primum tempus* «весна» → *printemps* (фр.), *primum ver* «весна» → *primavera* (іт.). Окрему групу юкстапозитів становлять **композити біномінальної структури** (150 одиниць) – лексичні одиниці з яскраво вираженою номінативною функцією, які складаються з двох лексем і відрізняються більшою фразеологічною спаяністю, містять генеричну (родову) назву і епітет. Утворюються вони за критерієм подібності, призначення, властивостей щодо позначуваного ними об'єкта. Вони часто характеризуються внутрішньою немотивованістю для сучасних дослідників і тому важко ідентифікуються стосовно їх реального денотата. Ці юкстапозити мають структуру складного імені, де опорний компонент – завжди іменник, а залежний – іменник або прикметник у синтаксичній функції узгодженого або неузгодженого означення (*mus araneus* «землерийка», *lingua bovis* «бичачий язик (рослина)», прикладки (*mater silva* «жимолость»). Сукупність композитів біномінальної структури тематично представлено групами: назви рослин (*arbor armeniaca* «абрикос», досл. вірменське дерево; *viola lutea* «левкой», досл. жовта фіалка); назви тварин (*asinus indicus* «носоріг», досл. індійський осел; *avis sanqualis* «орлан», досл. птах Санка); медичні назви (*digitus auricularis* «мізинець», досл. вушний палець; *canalis animae* «трахея», досл. трубка душі); географічні назви (*maris cursus* «приплив», досл. біг моря), назви металів і речовин (*argentum vivum* «меркурій», досл. живе срібло). Композити біномінальної структури часто мають синонімічні ряди і дублетні основокомпозити. Морфологічне оформлення подібних лексичних одиниць ілюструють численні відповідники в романських мовах, напр. *avis tarda* «дрохва» → *outarde* (фр.), *avetarda* (ісп.), *ottarda* (іт.). Біномінальна структура латинських композитів лягла в основу сучасної біологічної і медичної термінології, пор. відповідно давні і сучасні назви: *lepus mas* «заєць-самець» – *Filix mas* «чоловіча папороть», де *mas* – видовий епітет-прикладка; *vitis alba* «бріонія» – *Vitis idaea* «брусниця», де *alba* і *idaea* – видові епітети як узгоджені означення.

Композити-редуплікати (35 одиниць) утворюються внаслідок повного (повна редуплікація, напр., *muttur* «бурмотіння») або часткового (часткова редуплікація, напр., *buttubatta* «дурниці») повторення кореня, слова. Подібні лексеми дуже обмежені у твірних основах (переважно це займенник *quis* (*quae*, *quod*). Подвоєння основи переводить лексему в іншу лексико-граматичну категорію, зазвичай прислівник. Нарощування суфіксальних формантів сприяє типологічному переходу до основокомпозитів, напр., *circumcirca* «все навкруги» → *circumcircare* «обходити колом».

**Гіпостатичні композити** – одиниці, утворені з усталених синтагм, які зберігаючи синтагматичність конструкції, виконують при цьому функцію вже іншої частини мови (власне *hypostasis* означає «підстанова»). Напр., прислівник *in coc(h)leas* «гвинтоподібно» виник з синтагми, яка дослівно перекладається «у равликах» (тобто як равлики). Ця група є нечисленною (35 одиниць). Такі композити являють собою субстантивацію відповідної синтагми і мають специфічний характер: записуються у два (рідше більше) слова, відмінкове

закінчення іменникових компонентів при цьому не змінюється незалежно від синтаксичної ролі у реченні, напр., *a manu* «писар», *a pedibus* «слуга-посланець», *ex praefectis* «колишній префект». У розмовну мову гіпостатичні композити потрапили з мови письма, пор., напр., написи на вивісках *a balneo* «відвідувач лазні», *aqua in manu* «рукомийник».

Лексико-синтаксичним способом словотворення є **зрощення**. Попри термінологічну синонімію у визначенні цього явища (аглютинація, фузія, *soudure*, *freezing*, словозрощення), визначальною особливістю композитів-зрощень є їх морфемна тотожність із словосполученням або групою слів, від яких вони утворилися, а також тотожність синтаксична, яка передбачає однакові послідовність компонентів і синтаксичний зв'язок у їх структурі. «Положення поруч» (*juxta positio*) виводить на перший план необхідність відмежування композитів-зрощень від юкстапозитів за такими основними критеріями: формальним (у зрощеннях завжди фіксований порядок слів), семантичною єдністю (обмежена образність), номінативною функцією (обмеження номінативної функції), частиномовною віднесеністю за головним компонентом (більшість композитів-зрощень належать до прислівників, незалежно від опорного компонента), семантичним стиранням одного із словотвірних компонентів (що має масовий характер і практично не відбувається у юкстапозитах). Композити-зрощення демонструють архаїчний характер синтаксичних відношень складників – постпозицію часток, адвербіальний стан прийменників, що у вільному вживанні існують вже лише як прийменники. Специфічними рисами цього способу словотвору є такі: 1) часткова десемантизація компонентів композита; 2) активні процеси лексикалізації та граматикизації; 3) належність компонентів до дейктичних частин мови (займенників, прислівників), службових (сполучників, прийменників) або до вигуків; 4) «механічний» характер синтаксичного зв'язку компонентів; 5) зрощення виникають як мовленнєві явища, тобто є конструкціями для пришвидшення мовлення; 6) полярна різноструктурність композитів-зрощень (багатокомпонентність одних лексем і різко виражена стягненість інших, напр., *duodeoctoginta* «сімдесят вісім» (досл. два від вісімдесяти) і *edepol* «клянусь Поллуксом!, бігме!» (досл. ось це бог Поллукс). Подібних композитів дібрано 550 одиниць (10%), однак матеріал романських мов дає можливість уявити первинний потенціал композитів-зрощень, що проілюстровано у Додатках дисертаційної роботи.

**Основоскладання** – це спосіб композиції, коли в одну лексему об'єднуються дві або більше основи (також основа і ціле слово). Такі утворення характеризуються цільнооформленістю, можуть мати різну частиномовну категоріальність головного компонента. Основокмпозити є найбільш репрезентативною групою серед латинських композитів (3905 одиниць – 71%), водночас і найрізноманітнішою. Найскладнішим і суперечливим є питання про віднесення до композитів загалом, і основокмпозитів зокрема, так зв. префіксальних утворень. Аналіз історії питання про їх генезу, гіпотези дослідників давніх мов (латинської зокрема) різних часів і лінгвістичних шкіл, розгляд препозитивних одиниць у діахронії свідчить про їх

особливий статус у системі латинського словотвору. Ці препозитивні елементи є неоднорідними і знаходяться на різних ступенях переходу від прийменника (прислівника) до префікса. Втім, префікс має місце тоді, коли не змінюється семантика новоутвореної лексики складної структури, а лише уточнюється положення об'єкта щодо простору, часу тощо; коли йдеться про певний ступінь інтенсивності його ознак або при запереченні.

Класифікація основокомполітів здійснювалася за частиномовною належністю. Прикметників дібрано 1847 одиниць, іменників – 1353, дієслів – 405, числівників – 138, прислівників – 143, займенників – 108. Проаналізовано перші і другі їх компоненти, виявлено найчастотніші з них. Семантика деяких компонентів має композитну особливість. Засвідчено процеси десемантизації найбільш частотних компонентів і тенденцію до префіксалізації та суфіксалізації окремих компонентів основокомполітів.

Основокомполіти, утворені складанням основ, які збігаються з коренями і мають нульову флексію, називаються кореневими (*remex* «веслувальник»). Більшість же до основи приєднують флексії, властиві простим словам, крім того основокомполіти можуть супроводжуватися і суфіксальним нарощуванням певного словотвірного значення. Зазвичай основокомполіти мають два компоненти (*principium* «початок» < *primus* «перший» і *cario* «брати»). Багатокомпонентних за структурою слів дуже мало. Основокомполіти можуть утворюватися на базі словоскладання, гіпостазу, редуплікації. Серед засобів творення основокомполітів поширені запозичення, калькування (переважно з грецької мови), аналогія (сингулярна – у застарілих та запозичених словах; групова – у переважній більшості композитів).

Серед **комполітів компресивного типу** (270 одиниць = 5%) виділено композити, утворені способом абрєвіації, усічені композити, еліптичні композити. Терміном «абрєвіація» називаємо спосіб усічення компонента композита або його частини. Серед **абрєвіатур** у латинській мові виділено ініціальні композити (акроніми – літерна абрєвіатура) та складові і компонентно-цифрові. **Усічені** композити представлені переважно апокопом, рідше афєрезом. Композиція цього виду спостєрїгається переважно у запозичених словах. Серед композитів компресивного типу найбільш поширеними є **еліптичні композити**. Вони виникають на базі словосполучення. Необхідною умовою для їх виникнення є перетворення словосполучення на композит, закрїплення його в узусі, а згодом опущення одного з компонентів не тому, що той потьмянішав, а, навпаки – має чїтку асоціацію з іншим.

У четвертому розділі «Семантика композитних утворень латинської мови» досліджено лексико-тематичні групи композитів за їх частиномовною віднесеністю, проаналізовано їх словотвірну продуктивність. Внутрішня форма латинського композита розкриває значення термінів, що відображають історико-культурні реалії Давнього Риму. Явища полісемії, синонімії, омонімії і антонімії досліджено як на рівні лексем складної структури, так і на компонентному рівні. Історична

стилістична диференціація пов'язана з культурно-історичними умовами розвитку Римської держави. Незважаючи на фрагментарність відомостей про розмовну латинську мову, латинські композити демонструють увесь функціонально-стильовий спектр. Проаналізовано потенціал композиції у народній латині на базі визначених критеріїв «народності».

## ВИСНОВКИ

Комплексний аналіз латинських композитів дозволив зробити такі висновки:

1. Огляд наукової літератури про композити виявив досить широку представленість проблематики композитології, що дозволило з'ясувати історичну спадковість таких термінів, як «композит», «композиція», «дериват», які народилися у надрах римської лінгвістичної думки (Варрон, Квінтілліан, Прісціан, Донат, Харизій та ін.). Разом з тим, поняття «композиція» і «композит» у мовознавчих колах трактується неоднозначно, що призвело до термінологічної синонімії. Аналіз концепцій різних дослідників щодо визначення поняття «композит» і «композиція», а також підходу до класифікацій композитних утворень, виявив, що основна проблема полягає: 1) у відмежуванні композитів від суміжних понять, таких як словосполучення і афіксація; 2) у авторському підході до явища композиції, згідно з конкретними завданнями, а також відповідно до типологічної приналежності досліджуваної мови.

2. Латинська композитологія має свою історичну традицію, особливістю якої є увага лише до іменної сфери. Розгляд латинських композитів стосовно їх різної частиномовної віднесеності, періоду в розвитку мови, різновидів слів складної структури, діахронічного або синхронічного підходів до вивчення явища композиції обумовив появу різноаспектних класифікацій, відтак, єдиної цілісної класифікації латинських композитів дотепер не існувало.

3. Внаслідок опрацювання теоретичних джерел зі словотвору та проєкції їх положень на емпіричний матеріал дослідження було вироблено авторське визначення понять «композиція» і «композит». Оптимальним несуперечливим тлумаченням явища композиції у діахронії (від архаїчної до середньовічної латини) вважаємо визначення понять «композиція» і «композит» у широкому значенні. **Композиція** – явище утворення лексичних одиниць складної будови, мотивоване структурно-семантичною сполучуваністю їх складників – слів та основ. **Композит** – це складна лексична одиниця, утворена об'єднанням двох чи більше слів або основ, яка має нову предметну віднесеність, характеризується семантичною єдністю і функціонально-синтаксичною нерозчленованістю.

4. Здійснена в роботі типологічна класифікація композитів латинської мови базується на комплексі критеріїв їх виділення, що включає фонетичний, етимологічний, формальний, семантичний, функціональний, морфологічний, синтаксичний, словотвірний критерії. Кожний критерій дозволив з'ясувати особливості латинських композитів як у загальному розумінні, так і на рівні

приналежності їх до різних способів композиції. Фонетичний критерій виявив, що латинські композити мають обмеження у кількості складів, пов'язане з природою латинського наголосу; редукція короткого голосного у серединному складі призвела до виникнення особливої з'єднувальної голосної *ī* (інтерфікс), яка у більшості композитів є ознакою морфемного шва; латинським композитам притаманне явище вокалічної рекомпозиції, що дозволяло мовцям відчувати їх етимологічну прозорість.

Для ідентифікації композита виявився надзвичайно плідним етимологічний критерій, який дозволив розглянути композити з точки зору як народної етимології, так і наукової. Спеціально опрацьовані процедури ідентифікації латинського композита дозволили визначити: морфемний шов, компоненти композита, з'ясувати значення кожного компонента, значення композита загалом. Дані романських мов дозволили з'ясувати ступінь семантичної і морфологічної єдності композитів.

5. Встановлено, що не всі критерії однаковою мірою можна застосувати для аналізу різних способів композиції. Так, формальний критерій, пов'язаний з поняттям «цільнооформленості», не можна застосувати до композитів, утворених способом словоскладання, які можуть бути і двочленними лексемами. Морфологічний критерій виділення композита, що включає аналіз морфологічного оформлення другого компонента, інтерфіксації, частиномовної віднесеності композита за другим компонентом, виявився ефективним лише для аналізу основокомпозитів. Інтегральними для всіх типів композитів виявилися семантичний, функціональний, словотвірний і синтаксичний критерії аналізу, оскільки переважно всі латинські композити характеризуються: семантичним нарощуванням, демонструючи нове композитно мотивоване значення; особливою номінативною функцією; номінативною відтворюваністю за певними моделями, зокрема й за аналогією; здатністю сполучатися з іншими словами, а також функціонально-синтаксичною нерозчленованістю.

6. На основі вироблених у роботі критеріїв виділення композита встановлено, що структура композитів є неоднорідною. Застосування зазначеного комплексу критеріїв, аналізу латинських композитів з урахуванням різноманітності їх структури дозволило укласти загальну типологію способів композиції в латинській мові: 1) словоскладання, 2) зрощення, 3) основокладання, 4) композиція компресивного типу.

7. Встановлено, що за своєю структурою латинські композити належать до морфолого-синтаксичної композиції (словоскладання, основокладання, композиція компресивного типу) та до лексико-синтаксичної композиції (зрощення).

8. Серед композитів, утворених способом словоскладання, виділено юкстапозити, редуплікати і гіпостатичні композити. Типологічною рисою для всіх композитів, утворених способом словоскладання, є їх двочленна структура і паралельне існування в мові їх компонентів як окремо вживаних лексичних одиниць. Юкстапозити і композити біномінальної структури мають опорний компонент, який визначає частиномовний показник, і залежний, який визначає

синтаксичну функцію композита. Інтегральною ознакою редуплікатів і гіпостатичних композитів є синтагматична застиглість, однак аналіз показав, що вони знаходяться на різних рівнях діяхронічного розвитку: редуплікати – це архаїчний тип композиції, успадкований від індоєвропейської прамови, навпаки гіпостатичні композити – «щойно народжені», а відтак і перші, і другі мають тенденцію до витіснення іншими способами композиції, такими як зрощення і основоскладання.

9. Латинські композити всіх способів творення демонструють архаїчний характер морфологічної і синтаксичної структури, який проявляється: 1) в усиченні або стягненні першого компонента (основокомполити); 2) у явищі апофонії у другому компоненті, спричиненої історичним силовим наголосом на початку слова (основокомполити); 3) у другому компоненті кореневих композитів, коли ще не розвинулася флексія (основокомполити); 4) у наявності реліктових індоєвропейських основ у складі композитів (основокомполити); 5) у поширеності поміна *agentis*, які являють собою найдавнішу іменну форму з дієслівним значенням (основокомполити); 6) у давніх синтаксичних конструкціях з прийменниками і частками, інколи у їх постпозиції і тмезі (основокомполити, зрощення); 7) у регресивному порядку слідування компонентів, особливо з атрибутивною препозицією детермінуючого члена у Genetivus (комполити, утворені способом словоскладання, основокомполити).

Поряд з цим, з'ясовано, що у латинських композитах спостерігається активний процес префіксалізації і суфіксалізації окремих компонентів внаслідок стягнення, їх часткової десемантизації і розвитку більш абстрактного значення (словоскладання, основоскладання, зрощення). У найчастотніших композитах виявлено також компресію їх структури (комполіція компресивного типу).

10. Аналіз латинських композитів показав, що композити, утворені всіма способами композиції, можуть демонструвати плинність від одного способу до іншого, з одного боку, а з іншого – від композитів латинської мови – до лексем (простих і складних) романських мов. Деривативні кроки латинських композитів можуть мати вигляд:

1) **a, b** → **a + b** (словоскладання) (*argentum vivum* «живе срібло» → *argentum vivum* «меркурій»);

2) **a, b** → **a + b** → **ab** (основоскладання) (*latus clavus* «широка стрічка» → *latus clavus* «туніка з широкою стрічкою» → *laticlavium* «латиклавій, широка пурпурова стрічка на туніці; право носіння латиклавію» → *laticlavius* «той, що має право носити латиклавій – тогу (і туніку) з широкою стрічкою»);

3) **a, b** → **ab** (основоскладання, зрощення) (*os durum* «нахабний вигляд» → *oridurius* «нахабний» (основоскладання); *ad amussim* «за теслярською лінійкою» → *adamussim* «точно» (зрощення));

4) **a, b** → **a + b** → **a (b)** (комполіція компресивного типу) (*noctua avis* «нічний птах» → *noctua avis* «сова» → *noctua* «сова»);

5) **ab** (зрощення) → **ab** (основоскладання) (*duodeviginti* «вісімнадцять» → *duodevicesimus* «вісімнадцятий»);

б) **ab** (основоскладання, зрощення) → **a<sub>b</sub>** (просте слово в романських мовах) (*solstitium* «сонцестояння» → *solstice* (фр.), *solstizio* (іт.), *solsticio* (ісп.), *solstício* (порт.) (основоскладання); *deretro* «позаду» → *derrière* (фр.), *dietro* (іт.) (зрощення);

7) **a + b** → **a<sub>b</sub>** (просте слово в романських мовах) (*maris lucius* «морська щука» → *merluche* (фр.), *merluzzo* (іт.), *merluza* (ісп.) «мерлуза, хек»).

11. Результати дослідження виявили частиномовну «спеціалізацію» способів композиції за найбільшою репрезентацією лексем: словоскладання та композиція компресивного типу – іменник, основоскладання – прикметник, зрощення – прислівник.

12. Для утворення композитів латинська мова використовує питомі словотвірні моделі, а також розвиває одиниці вторинної номінації з суфіксальним нарощуванням, особливо в основокомпозиціях. При цьому словотвірне значення формантів у словах складної структури ідентичне простим словам. Гібридні композити і особливо кальки, які надзвичайно поширені у латинській мові, утворюються за словотвірними моделями власне латинських композитів. Відповідно до усталених у мові моделей латинським композитам властиві утворення за аналогією, яка найбільш поширена в основоскладанні.

13. Аналіз семантики латинських композитів дозволив дійти висновку, що вони репрезентують різноманітний спектр значень як на лексико-граматичному, категоріальному рівні, так і на власне лексичному. Аналіз словотвірної продуктивності латинських композитів показав, що найбільш продуктивними компонентами композитів виступають дієслова *facio* «робити», *fero* «нести», *gigno* «народжувати», *\*plek-* «плести», *ago* «діяти», *loquor* «говорити», числівники *bi-* «два», *tres* «три», *unus* «один», *quattuor* «чотири», *decem* «десять», іменники *semis* «половина», *pes* «нога», *manus* «рука», *dies* «день», *vir* «чоловік», *annus* «рік», прислівники *circum* «навколо», *versus* «у напрямку», *male* «погано», *bene* «добре», прийменники *de*, *ex* «без», *sub* «під», *con* «з», *in* «в». Очевидно, що ці лексеми опосередковано моделюють важливі фрагменти мовної свідомості римлян і є відображенням їх орієнтації у просторовому, кількісному, предметному і діяльнісному відношеннях. Разом з тим, внутрішня форма латинського композита розкриває значення численних термінів, які відображають не тільки історичні реалії Давнього Риму, але й динаміку розвитку їх значень. Відтак, латинські композити мають неабиякий когнітивний та етнокультурний потенціал при «декодуванні» визначальних рис римського менталітету і цивілізації загалом.

14. Спектр семантичних явищ, властивих латинським композитам, подібний до слів простої структури, а саме: розширення і звуження значення, семантичне підкреслення, конотативна і експресивна маркованість. Нова денотативна семантика композита часто характеризується переносним значенням, найчастіше метафоричністю, метонімічністю, які виявляються у композитах, утворених різними

способами композиції: словоскладанням, зрощенням, основоскладанням і композицією компресивного типу.

Відношення полісемії, синонімії, омонімії і антонімії поширені у латинських композитах як на рівні лексем складної структури, так і на компонентному рівні. Аналіз цих явищ дозволив стверджувати, що складна структура не може бути обмеженням для дальшого розвитку композита. Компонентна омонімія і синонімія є найбільш поширеним типом семантичних відношень. Синонімія може спостерігатися у композитах з несинонімічними компонентами, антонімія – набагато рідше. Серед композитів-антонімів майже не зустрічаються антонімічні пари за критерієм їх другого компонента, що спричинено особливостями основних словотвірних моделей латинського композита, а саме – обмеженням наявності прикметника у другому компоненті.

15. Важливим фактором впливу на розвиток латинських композитів є культурно-історичні умови розвитку римського суспільства. Залежно від історичного періоду складалася й історична стилістична диференціація у напрямку *офіційний стиль – художній стиль – науковий стиль*. Однак це зовсім не означає, що латинські композити були «обмежені» певною сферою вживання. Аналіз приналежності композитів до різних стилів показав, що вони демонструють весь стильовий спектр: від високого стилю до зниженого. Слід визнати, що оскільки йдеться про мовленнєві явища, то в латинській мові провести точно цю диференціацію досить складно. Основні труднощі викликає фрагментарність відомостей про народну розмовну мову. Однак, виділені критерії «народності» явища композиції, як зовнішні (прямі свідчення римлян), так і внутрішні (семантико-референтні, морфолого-синтаксичні, функціонально-синтаксичні, словотвірні), дозволяють стверджувати, що всі способи композиції виявилися поширеними і в народній латині.

16. Дослідження спростувало упередженість певної частини мовознавців щодо непродуктивності композиції у словотворі латинської мови.

## **ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:**

*Статті у наукових фахових виданнях України*

1. Єр'оміна О. Ю. До проблеми афіксального статусу компонентів композита / О. Ю. Єр'оміна // *Studia linguistica: зб. наук. пр.* – 2014. – Вип. 8. – С. 68–76.
2. Єр'оміна О. Ю. Фонетичні зміни в латинських композитах / О. Ю. Єр'оміна // *Studia linguistica: зб. наук. пр.* – 2012. – Вип. 6, ч. 1. – С. 238–245.
3. Єр'оміна О. Ю. Латинські композити: історико-культурний аспект / О. Ю. Єр'оміна // *Studia linguistica: зб. наук. пр.* – 2009. – Вип. 3. – С. 84–90.
4. Єр'оміна О. Ю. Народна етимологія в латинських композитах / О. Ю. Єр'оміна // *Studia linguistica: зб. наук. пр.* – 2009. – Вип. 2. – С. 153–157.

5. Єр'оміна О.Ю. Явище омонімії в латинських композитах / О. Ю. Єр'оміна // Актуальні проблеми слов'янської філології: зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 17. – С. 88–92.
6. Єр'оміна О. Ю. Композиція в латинській мові / О. Ю. Єр'оміна // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр. – 2007. – Випуск 21, ч.1. – С. 258–261.
7. Єр'оміна О. Ю. Стилiстична диференціяція складання в латинській мові / О. Ю. Єр'оміна // Мова та історія: зб. наук. пр. – 1997. – Вип. 27. – С. 13–15.

*Статті в іноземних виданнях*

1. Єр'оміна О. Формальні засоби творення основокомполитів у латинській мові / О. Ю. Єр'оміна // Actual Problems of Science and Education (APSE – 2016). – Budapest. – 2016. – № 3 (16). – Issue 71. – P. 44–49.
2. Єр'оміна О. Специфіка комполитів-зрощень в латинській мові / О. Ю. Єр'оміна // Proceedings of the II-nd International Scientific and Practical Conference “Science and Education – Our Future”. – Ajman, UAE. – 2015. – № 4. – P. 168–173.

## АНОТАЦІЯ

**Єр'оміна О. Ю. Композиція у словотворі латинської мови: структурно-типологічний та семантичний аспекти. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.14 – класичні мови. Окремі індоєвропейські мови. – Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2016.

Дисертаційну роботу присвячено дослідженню способу латинського словотвору – композиції. Розгляд явища композиції у діахронії (від архаїчної до середньовічної латини) дозволило виробити авторське визначення понять «композиція» і «комполит», яке розглядається у широкому значенні. У дослідженні визначено критерії виділення латинських комполитів, укладено загальну типологію способів композиції в латинській мові: 1) словоскладання, 2) зрощення, 3) основоскладання, 4) композиція компресивного типу. Показано архаїчний характер морфологічної і синтаксичної структури латинських комполитів всіх способів творення, засвідчено активний процес префіксалізації і суфіксалізації окремих компонентів. Комполити, утворені всіма способами композиції, можуть демонструвати плинність від одного способу до іншого, з одного боку, а з іншого – від комполитів латинської мови – до лексем (простих і складних) романських мов. Дослідження семантики латинського комполита виявило, що відношення полісемії, синонімії, омонімії і антонімії дуже поширені як на рівні лексем складної структури, так і на компонентному рівні. Внутрішня форма латинських комполитів розкриває історичну динаміку розвитку їх значень, відтак, латинські комполити мають когнітивний та етнокультурний потенціал.

**Ключові слова:** композиція, композит, словотвір, латинська мова, словоскладання, основоскладання, зрощення, композиція компресивного типу, юкстапозиція, редуплікація, композити біномінальної структури, гіпостатичні композити, еліптичні композити, префіксалізація, суфіксалізація.

## АННОТАЦИЯ

**Еремина Е. Ю. Композиция в словообразовании латинского языка: структурно-типологический и семантический аспекты.** – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.14 – классические языки. Отдельные индоевропейские языки. – Институт филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2016.

Диссертационная работа посвящена исследованию способа латинского словообразования – композиции. Изучение явления композиции в латинском языке в диахронии (от архаической до средневековой латыни) позволило разработать авторское определение понятий «композиция» и «композит», рассматриваемых в широком значении. В диссертации определен комплекс критериев для идентификации композитов, осуществлена типологическая классификация: 1) словосложение, 2) сращение, 3) основосложение, 4) композиция компресивного типа. Выделены архаические черты морфологической и синтаксической структуры латинских композитов всех способов композиции, отслезены активные процессы префиксализации и суффиксализации отдельных компонентов. Анализ латинских композитов показал возможность перехода из одного способа композиции в другой, а также – от композитов латинского языка – к лексемам (простым и сложным) романских языков. Исследование семантики латинского композита показало, что отношения полисемии, синонимии, омонимии и антонимии распространены как на уровне лексем сложной структуры, так и на компонентном уровне. Внутренняя форма латинских композитов раскрывает историческую динамику развития их значений, а значит, они имеют когнитивный и этнокультурный потенциал.

**Ключевые слова:** композиция, композит, словообразование, латинский язык, словосложение, основосложение, сращение, композиция компресивного типа, юкстапозиция, редуплікація, композиты біномінальної структури, гіпостатическіе композиты, еліптическіе композиты, префіксалізація, суффіксалізація.

## SUMMARY

**Yeriomina O. Yu. Composition in Word-Formation of the Latin Language: Structural, Typological and Semantic Aspects.** – Manuscript.

Thesis for the Candidate's Degree in Specialty 10.02.14 – Classical Languages. Certain Indo-European Languages. Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

This thesis deals with the study of composition as a way of Latin word-formation. The analysis of theoretical and methodological fundamentals of compositology has shown the historical terminology heredity, but at the same time the ambiguity in the interpretation of the terms "composite", "composition" in modern linguistics that led to the emergence of different classifications. The extrapolation of provisions of theoretical sources to empirical material has allowed to develop the author's definition of the notions "composition" and "composite". The definition of the notions "composition" and "composite" in a broad sense has been found out to be the optimal interpretation of the phenomenon of composition in the diachrony (from Archaic to Medieval Latin). The composition has been defined as the phenomenon of formation of lexical units with complex structure motivated with the help of structural and semantic compatibility of components – words and stems. The composite has been defined as the complex lexical unit formed by the union of two or more words or stems related to a certain subject being characterized by semantic unity and functional and syntactic indivisibility.

The typological classification of the Latin composites is based on the complex of the following criteria: phonetic, etymological, formal, semantic, functional, morphologic, syntactic, word-forming. They have made it possible to define the specific features of Latin composites in general and different ways of composition in particular.

Semantic, functional, word-forming and syntactic criteria of analysis have been determined as integral to the all types of composites.

The specific procedures of identification of Latin composites have made possible determining their morphemic suture, components of composite, as well as finding out the meaning of each component and the meaning of the composite in general. The Roman languages data have allowed to define the level of semantic and morphological unity of Latin composites. The application of the mentioned criteria for analysis has made it possible to set up the general typology of composition means: 1) word-compounding; 2) word-fusion; 3) stem-compounding; 4) compressive type composition.

The juxtaposites, including the composites of binominal structure, reduplicates and hypostatic composites have been singled out among the composites formed by word-compounding. The typological feature of composites formed by word-compounding is their two-word structure and parallel functioning of their components in language as independent lexemes.

The archaic character of morphological and syntactic structures of Latin composites has been demonstrated. At the same time the active processes of prefixalization and suffixalization of the certain components of Latin composites have been observed as the result of partial desemantization and development of its more abstract meaning. The tendency to the compression of their structure has also been found out.

The analysis of Latin composites formed by all means of composition has shown its transitivity from one mean to another on the one hand, and from Latin composites to the lexemes of the Roman languages on the other hand.

The analysis of Latin composite semantics has represented a wide range of meanings at lexico-grammatical, categorical and lexical levels. The inner form of Latin composites reveals the historical dynamics of their semantic development, Latin composites demonstrate their cognitive and ethno-cultural potential in the process of “decoding” of key features of the Roman mentality and civilization.

The investigation of Latin composite semantics has proved that relations of polysemy, synonymy, homonymy and antonymy are widespread in the lexemes of complex structure as well as on the level of components.

The cultural and historical factors have defined as sufficient to the Latin composites development caused their stylistic variation. The analysis of composites belonging to the different styles has revealed the wide stylistic range: from the high to the low. The outlined means of composition are characteristic also for Vulgar Latin.

**Key words:** composition, composite, word-formation, Latin language, word-compounding, stem-compounding, word-fusion, compressive type of composition, juxtaposition, reduplication, composites of binominal structure, hypostatic composites, elliptic composites, prefixalization, suffixalization.